

верховенства права.

Вплив Конгресів ООН на зовнішню кримінально-правову політику України проявляється через впровадження міжнародних стандартів, адаптацію національного законодавства до світових тенденцій і врахування новітніх викликів у сфері запобігання злочинності. Участь України у цих форумах сприяє модернізації правової системи, гармонізації законодавчих норм із загальноприйнятими міжнародними принципами та підвищенню ефективності кримінально-правової політики держави.

Отже, участь України у діяльності ООН та її спеціалізованих органах дозволяє забезпечувати ефективне міжнародне співробітництво у сфері попередження злочинності, розробляти та впроваджувати сучасні підходи до кримінально-правової політики, що відповідають глобальним стандартам і викликам сьогодення.

1. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія. Харків: Право, 2009. 400 с.

2. Попко В. Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні транснаціонального кримінального права. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 75–86.

3. Конгреси ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя : зб. матеріалів : у 3 кн. / за заг. ред. В. В. Голіни. Київ-Харків: Право, 2013. Кн. 1. 2013. 188 с.

Ольга Кулініч

завідувач кафедри

теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ

У ХХІ столітті права і свободи людини залишаються центральною категорією конституціоналізму та міжнародного права. Водночас світ зазнає глибоких трансформацій, які впливають на характер реалізації прав людини: пандемії, збройні конфлікти, масові міграції, зміни клімату, кіберзагрози та стрімка цифровізація суспільства. У цих умовах постає нагальна потреба переосмислення наявних правових механізмів захисту прав людини, щоб зробити їх здатними до гнучкої адаптації. Необхідно не лише зберігати усталені правові принципи, а й оновлювати інструменти реалізації прав у відповідь на нові виклики, водночас забезпечуючи баланс між безпекою, свободою та відповідальністю.

Правовий механізм захисту прав людини є комплексною системою, що

охоплює конституційні положення, міжнародно-правові зобов'язання, судову практику та інституційну діяльність органів державної влади і громадянського суспільства. В умовах сучасних викликів, серед яких – цифровізація, міграційні процеси, кіберзлочинність, внутрішньополітична нестабільність, – традиційні інструменти потребують адаптації до нових реалій [1].

Особливої уваги заслуговує роль Конституції України, яка встановлює фундаментальні права людини як безпосередньо чинні норми (ст. 8, ст. 22, ст. 24) [2], а також визначає механізми їхнього судового захисту. У цьому контексті варто відзначити й діяльність Конституційного Суду, який через тлумачення норм Основного закону забезпечує гнучкість у правозастосуванні. Адаптація правового механізму можлива як на національному, так і на міжнародному рівнях. Конституційне право багатьох країн містить положення про можливість обмеження прав у надзвичайних ситуаціях. Важливо, аби ці обмеження були тимчасовими, пропорційними та підконтрольними парламенту чи іншим незалежним органам. Наприклад, Франція після терористичних актів у 2015 році оновила законодавство про надзвичайний стан, водночас зберігаючи механізми контролю над діями виконавчої влади.

Міжнародні інституції також демонструють здатність до адаптації. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці запровадив концепцію «життєздатної демократії», згідно з якою деякі обмеження прав можуть бути прийнятними, якщо це необхідно для збереження демократичного ладу в умовах кризи. У справі *Big Brother Watch v. UK* Суд визнав загрозу масового цифрового спостереження для свободи вираження поглядів та встановив нові стандарти щодо захисту особистих даних [3].

Позитивні приклади адаптації можна спостерігати в закордонному досвіді. Канада запровадила прогресивне законодавство щодо цифрових прав, де особлива увага приділяється захисту персональних даних, прозорості алгоритмів та контролю за штучним інтелектом. Швеція створила інституцію «зеленого омбудсмена» для захисту права громадян на безпечне довкілля, що відповідає викликам кліматичної кризи. Фінляндія, в умовах пандемії, продемонструвала приклад прозорості та пропорційної державної політики, забезпечуючи права людини навіть у найнапруженіші періоди.

Україна, незважаючи на військові дії, активно реформує правову систему. У 2022–2024 роках було розширено цифрові інструменти доступу до правосуддя, впроваджено дистанційні судові засідання, спрощено доступ до послуг для ВПО (внутрішньо переміщених осіб) через застосунки на кшталт «Дія» [4]. Українська практика, зважаючи на рекомендації Ради Європи, демонструє прагнення зберегти верховенство права навіть в умовах екзистенційної загрози.

Водночас актуальним залишається питання про баланс між безпекою та правами. Держави повинні утримуватися від спокуси використовувати кризу як привід для розширення повноважень за рахунок прав і свобод. Необхідні ефективні механізми парламентського й судового контролю, прозорість дій

виконавчої влади, незалежний нагляд за діяльністю спецслужб, а також забезпечення права громадян на оскарження та відновлення порушених прав після завершення кризового періоду.

Отже, можна стверджувати, що права людини мають залишатися незмінною цінністю, але водночас – здатними до адаптації у нових реаліях. Переосмислення правового інструментарію має відбуватися не за рахунок обмеження свобод, а через їх переформулювання, уточнення змісту та посилення механізмів реалізації. Зміна підходів до захисту прав у цифрову епоху, впровадження нових технологій в правосуддя, розширення правової освіти та залучення громадянського суспільства – усе це є невід’ємними складовими адаптивної моделі захисту прав людини.

Для України як країни, що водночас бореться за територіальну цілісність і демократичні цінності, цей виклик є особливо важливим. Правова система повинна не лише реагувати на виклики війни, а й формувати фундамент для відбудови, де права людини та гідність громадянина стануть основою національного відродження. Важливо також активніше залучати досвід європейських країн та міжнародних інституцій до процесу реформування. Отже, правові механізми адаптації повинні відповідати вимогам часу, залишаючись гнучкими, але непохитними у своїй меті – захищати гідність, свободу та права кожної людини, незалежно від обставин.

1. Бортник В. І. Захист прав людини в умовах надзвичайного стану: проблеми теорії та практики. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 312 с.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

3. Посібник зі статті 13 Європейської конвенції з прав людини. 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Guide_Article%2013_ECHR_Ukrainian.pdf.

4. Кельбя С.Г. Доступ до правосуддя як елемент правовладдя у сучасній демократичній державі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 83. С. 59–63.